

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора наук з державного управління, професора

Бурик Зоряни Михайлівни

на дисертацію Ларіонової Катерини Андріївни на тему:

«Регіональний контекст розвитку електронної демократії в Україні»,

поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю

281 – Публічне управління та адміністрування

Загальна характеристика дисертаційної роботи. В сучасних умовах, діджиталізація системи публічного управління є засобом, що дозволяє реалізовувати публічну політику ефективніше. Серед різних форм та моделей електронного урядування, однією із найпоширеніших – є електронна демократія, що дає можливість пришвидшити комунікацію між урядом, громадянами, бізнесом для ефективного прийняття управлінських рішень. В дисертаційній роботі здійснено дослідження регіональної електронної демократії, як складного публічно-управлінського феномену в умовах постіндустріального трансформування демократичних практик та зростаючої ролі цифрових технологій у публічному управлінні. Тематика роботи є безперечно актуальною як з наукового, так і з прикладного погляду. Вона відповідає сучасним викликам, пов'язаним із необхідністю переосмислення механізмів громадської участі, підзвітності та легітимності в умовах воєнного стану та очікуваного повоєнного відновлення.

Структура дисертації побудована логічно та послідовно. У вступі чітко окреслено мету та завдання дослідження, визначено його наукову новизну, практичне значення, особистий внесок здобувачки, обсяг апробації результатів. Перший розділ має концептуально-теоретичний характер: проаналізовано еволюцію уявлень про демократію в умовах переходу до інформаційного суспільства, здійснено дефінітивне розмежування понять електронної демократії, електронного урядування та споріднених практик, запропоновано авторське визначення та тривимірну модель електронної участі.

У другому розділі здійснено емпіричну реконструкцію становлення регіональної електронної демократії в Україні, виокремлено типи громад за рівнем інституціоналізації цифрових механізмів участі, проаналізовано трансформацію цих механізмів під впливом повномасштабної війни та сформульовано ключові бар'єри їхнього розвитку.

У третьому розділі дослідження увагу сфокусовано на потенціалі плинної демократії як адаптивної моделі для регіонального рівня. Запропоновано алгоритм її впровадження, здійснено моделювання сценаріїв реалізації, а також розроблено Індекс саботажу електронної демократії як інструмент виявлення прихованого управлінського опору інклюзивним цифровим практикам.

Таким чином, дисертація має чітку внутрішню логіку, охоплює як теоретичні, так і прикладні аспекти проблеми, а її структура дозволяє простежити еволюцію дослідницького задуму від концептуалізації до розробки практичних інструментів.

Теоретична значущість дисертації виявляє себе в декількох аспектах, зокрема, у пропозиції міждисциплінарної теоретичної рамки, що поєднує елементи теорії постіндустріального суспільства, комунікативного підходу Ю. Габермаса та сучасних концепцій демократії (с. 31–47). Такий синтез не лише забезпечує аналітичну глибину, а й дозволяє розглядати електронну демократію не як суто технічне чи адміністративне нововведення, а як складне політико-соціальне явище, вбудоване у сучасні трансформації публічності та легітимності. Обґрунтування цього підходу супроводжується послідовною аргументацією, що базується на ґрунті класичних та сучасних теорій.

Авторська тривимірна модель електронної участі, побудована за трьома координатами – тип демократичної практики, джерело ініціативи та вимір реалізації, – є переконливою спробою систематизувати різноманітні прояви електронної демократії на регіональному рівні (с. 78). Модель поєднує дескриптивну та евристичну функції: вона дозволяє описувати наявні практики й водночас створює методологічний інструмент для подальших досліджень. Її конструкція логічно впливає з попереднього теоретичного аналізу, а приклади з українського контексту демонструють її аналітичну продуктивність.

Важливою теоретичною інновацією дисертації є також спроба чіткого розмежування електронної демократії з дотичними поняттями, зокрема мережевою, цифровою та онлайн-демократією тощо (с. 52–56). Це розмежування здійснюється не як жорстка концептуальна дихотомія, а як аналітичне окреслення специфіки кожного феномена. У роботі застосовано фрейм-аналітичний підхід до порівняння дефініцій, критично осмислено сфери їхнього змістового перетину та диференціації. Такий підхід дозволяє уточнити обсяг поняття «електронна демократія» в контексті публічного управління, уникнути термінологічної розмитості й забезпечити цілісність теоретичного каркасу дослідження.

Суттєвим теоретичним внеском є також адаптація концепту плинної демократії до умов українського регіонального врядування (с. 163–165, 195–196). У дисертації вона розглядається не лише як концепція, запозичена із західного політичного дискурсу, а як потенційно життєздатна відповідь на виклики інституційної інертності та низької довіри в умовах воєнної й повоєнної турбулентності. Авторка демонструє, як плинна демократія може виконувати функцію адаптивного делегування, що гармонізує індивідуальну участь і представницькі процедури в цифровому середовищі.

Нарешті, розробка Індексу саботажу електронної демократії (ІСеД) є цікавим нововведенням у площині формалізації управлінських ризиків (с. 187–

190). Індекс поєднує прямі та непрямі маркери адміністративного опору, дозволяючи вимірювати неочевидні прояви інституційної інерції та симулятивної участі. Методологічна конструкція індексу логічно впливає з діагностики регіонального контексту й може бути використана як практичний інструмент аналітичного моніторингу, що підтверджує практичну релевантність теоретичних розробок дисертації.

Таким чином, усі ключові елементи наукової новизни дисертації є концептуально обґрунтованими, взаємопов'язаними між собою та інтегрованими в цілісну аналітичну архітектоніку роботи.

Бібліографічна база дисертації є досить широкою, міждисциплінарною та глибоко релевантною заявленій проблематиці. Дисертанткою залучено праці з публічного управління, соціології, філософії, політології, а також численні джерела англomовного академічного дискурсу. Відзначається ретельна інтеграція як класичних концептуальних підходів, так і новітніх інтерпретацій феномена електронної участі, що свідчить про належний рівень теоретичної культури. У роботі вдало поєднуються доктринальні тексти, емпіричні дослідження, аналітика міжнародних організацій та прикладні кейси, що забезпечує багатовимірність огляду. Особливу цінність становить орієнтація на регіональний контекст – з акцентом на український і ширший центральноєвропейський простір, де формуються специфічні практики цифрової взаємодії в умовах посттрансформаційної демократії. Такий добір літератури є свідченням не лише глибокого занурення в тему, а й прагнення дисертантки до методологічної цілісності та аналітичної виваженості.

Практична значущість дисертаційного дослідження підтверджується його орієнтацією на реальні потреби трансформації публічного управління в умовах цифрової модернізації. Запропоновані у роботі підходи до класифікації, оцінки та моделювання інструментів електронної демократії можуть бути використані як у процесі розробки регіональних політик участі, так і для моніторингу ефективності вже запроваджених цифрових рішень.

Особливо слід виокремити розробку Індексу саботажу електронної демократії, який, попри свою експериментальну природу, відкриває нові перспективи кількісного аналізу управлінської інертності й прихованого опору цифровим практикам. Авторкою також сформульовано низку практичних рекомендацій щодо інституційного забезпечення участі, розбудови трикутної архітектури контролю, а також умов адаптації плинної демократії до реалій регіонального врядування.

Практичне значення підтверджується і фактами використання окремих положень дисертації в роботі аналітичних центрів, органів місцевого самоврядування та науково-дослідних установ. Наявні акти впровадження (Придніпровського наукового центру НАН України і МОН України, Управління інфраструктури, містобудування та архітектури, житлово-комунального

господарства, екології Дніпровської районної військової адміністрації, Слобожанської селищної територіальної громади, Межівської селищної територіальної громади та Любимівської сільської територіальної громади Дніпропетровської області) свідчать про зацікавленість результатами дослідження з боку фахової спільноти.

Оформлення та стиль. Дисертація оформлена відповідно до чинних вимог щодо структури наукових кваліфікаційних робіт. Текст демонструє високий ступінь впорядкованості: дотримано логіки викладу, чітко виділено структурні блоки, а поданий матеріал кореспондує із заявленою метою та завданнями дослідження.

Мова дисертації є науковою, фаховою й достатньо лаконічною. Незважаючи на складність теми, авторці вдалося досягти стилістичної рівноваги між аналітичною насиченістю та зрозумілістю викладу. Термінологічний апарат є послідовним, а стиль – витриманим у межах академічного жанру.

Зауваження та пропозиції. Дисертація вирізняється досить високим рівнем опрацювання теми, водночас деякі її компоненти можна розглядати як основу для подальших уточнень і концептуального розвитку.

1. Загалом теоретико-методологічний апарат роботи свідчить про високу обізнаність дисертантки в обраній проблематиці. Разом з тим у деяких фрагментах дисертації відчутна методологічна перенасиченість, пов'язана з одночасним залученням концепції комунікативної дії (соціально-філософський рівень), адаптивного врядування (інституційно-управлінський рівень) та агентно-орієнтованого моделювання як дослідницького методу (с. 37, 82, 167). З одного боку, таке поєднання можна трактувати як амбітну спробу міждисциплінарного аналізу складного об'єкта, яка може забезпечити широку глибину аналітичного охоплення; з іншого – зазначені компоненти належать до різних рівнів аналітичного узагальнення, а тому потребують чіткішого розмежування функцій у логіці дослідження.

2. Емпірична частина дисертації демонструє високий рівень узагальнення та якісний підбір кейсів, однак її фокус переважно зосереджений на урбанізованих середовищах (с. 105–108). Аналіз прикладів із міст, де рівень інституційної зрілості, цифрової інфраструктури та кадрового забезпечення є вищим, безумовно, є репрезентативним для одного з векторів регіональної електронної демократії. Водночас сільські громади, які становлять значну частину територіальної структури України, мають інший характер технічних, соціальних та комунікативних бар'єрів до цифрової участі. Обмежене охоплення цього сегмента дещо звужує загальну картину. У подальших дослідженнях доцільним видається ширше залучення матеріалу з територій із низькою щільністю населення, меншою інституційною потужністю та обмеженим доступом до цифрових сервісів, що дозволить вибудувати повнішу типологію моделей е-участі на регіональному рівні.

3. Дисертація обґрунтовано приділяє значну увагу інституційній логіці функціонування органів місцевого самоврядування як ключових акторів електронної демократії на регіональному рівні. Такий фокус є цілком виправданим з огляду на предмет дослідження та його прикладну спрямованість. Водночас у контексті сучасних трансформаційних процесів, зумовлених війною, особливого значення набуває активність громадських ініціатив, волонтерських об'єднань та неформальних мереж, які дедалі частіше виступають не лише як користувачі цифрових інструментів участі, але і як ініціатори нових форматів залучення громадян.

У роботі ці актори, попри епізодичні згадки (с. 98-99, 127, 139), залишаються на периферії аналітичної уваги, що обмежує уявлення про повний спектр суб'єктів електронної демократії в умовах підвищеної турбулентності та нестабільності. Залучення цих динамічних і гнучких форм громадської активності до аналітичного поля могло б суттєво розширити розуміння гібридної природи е-участі у воєнний та повоєнний періоди. Це, у свою чергу, створило б підґрунтя для глибшого осмислення неінституційних форм цифрової участі та їхнього впливу на управлінську адаптацію.

4. У розділі 1 дисертації автор детально описує концептуальне підґрунтя становлення теорії електронної демократії як інструменту публічного управління та адміністрування, зокрема концепції та доктрини електронної демократії, можливості та виклики демократії в епоху цифрових медіа, теоретико-концептуальна модель регіональної електронної демократії. Також у п.3.1. дисертації Передумови та пріоритети модернізації регіональної електронної демократії в Україні, наведено окремі кейси впровадження електронної демократії в окремих європейських муніципалітетах та містах. Разом із тим, вважаємо, що робота тільки б виграла, якщо б автор більш детально висвітлювала найкращі моделі електронної демократії окремих держав ЄС, приклади яких можна було б застосувати в Україні у післявоєнний період.

Проте, наведені вище зауваження варто розглядати радше як підґрунтя для подальших теоретичних і прикладних розвідок, а не як принципові заперечення до представленої наукової праці, яка цілком відповідає критеріям, визначеним для наукових робіт такого рівня.

Висновок. Дисертація Катерини Андріївни Ларіонової на тему «Регіональний контекст розвитку електронної демократії в Україні» є цілісним, завершеним, структурованим та самостійним науковим дослідженням, що містить наукову новизну та має практичне значення, виконане у межах вимог до кваліфікаційної наукової роботи такого рівня. Ознайомлення зі змістом дисертації, анотацією та науковими публікаціями за темою дисертації дає підстави стверджувати, що представлені в ній результати є науково достовірними, особисто здобутими здобувачкою та становлять суттєвий внесок у розвиток спеціальності публічне управління і практики цифрової

трансформації на регіональному рівні. Сформовані дисертанткою положення, висновки й рекомендації відзначаються послідовністю, аргументованістю та новітністю.

За своїм змістом, оформленням, рівнем актуальності порушених наукових проблем, наукової новизни та значенням отриманих результатів дисертаційна робота Катерини Андріївни Ларіонової відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії відповідно до «Порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а Катерина Андріївна Ларіонова заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Офіційний опонент

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління
та адміністрування
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ПІДПИС Зоряна БУРИК
Засвідчую:
Нач. ВК *[Signature]*